

УДК - 342.951.132.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.23>

ТОРГОВЕЛЬНІ ВІЙНИ В СВІТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОРУПЦІЮ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Кохан О.І.,

аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

Кохан О.І. Торговельні війни в світі та їх вплив на корупцію в соціальній сфері України.

У статті здійснено всебічне дослідження впливу глобальних торговельних війн на рівень корупції в соціальній сфері України. Наголошено, що зростання економічної напруги у світі, викликане торговельними протистояннями між провідними державами, зокрема США, Китаєм, ЄС, веде до дестабілізації міжнародної торгівлі, зміни умов доступу до ринків, цінових коливань і порушення глобальних виробничо-логістичних ланцюгів. Для таких країн, як Україна, що є вразливою до зовнішніх шоків і водночас інтегрована у світову економіку, ці процеси стають тригером внутрішніх економічних та соціальних змін.

У центрі дослідження – аналіз того, як зовнішньоекономічні потрясіння змінюють пріоритети бюджетної політики держави, особливо в частині фінансування соціальної сфери. За умов зменшення доходів бюджету, зміни валютних курсів і підвищеного боргового навантаження уряд змушений урізати видатки на охорону здоров'я, освіту, соціальне забезпечення. У результаті виникають передумови для тіньових практик: закупівель за завищеними цінами, розподілу соціальних пільг «за домовленістю», хабарництва у системах надання послуг. Усе це ускладнюється обмеженими кадровими та ресурсними можливостями органів контролю, які самі часто зазнають скорочень або втрати ефективності.

Соціальна сфера виявляється особливо вразливою у кризові періоди, адже саме вона є лакмусовим папірцем довіри до держави та її здатності гарантувати базові права громадян. Залучення міжнародних донорів, гуманітарна допомога, закупівлі медикаментів і обладнання в умовах надзвичайних ситуацій часто відбуваються поспіхом і без належного контролю, що лише посилює ризики корупції. У статті підкреслено, що корупційні практики у соціальній сфері мають не лише фінансові, а й глибокі соціальні наслідки – втрата доступу до якісних послуг, зниження рівня життя, посилення соціальної нерівності, маргіналізація вразливих верств населення.

На основі аналізу статистичних даних, матеріалів Рахункової палати, Національного агентства з питань запобігання корупції, а також прикладів міжнародного досвіду з країн ЄС, Латинської Америки та Азії, зроблено висновок про нагальну потребу адаптації антикорупційної стратегії України до умов глобальних викликів. Автор доводить, що ефективне протистояння корупції в соціальній сфері можливе лише за умови поєднання прозорості бюджетної політики, цифровізації соціальних послуг, підвищення відповідальності посадовців та активізації громадського контролю. Запропоновано конкретні напрями вдосконалення антикорупційної політики: запровадження відкритих даних щодо розподілу соціальних ресурсів, електронного моніторингу пільг, автоматизація процедур призначення допомоги, а також посилення взаємодії з міжнародними аудиторiami та інституціями.

Таким чином, у статті зроблено висновок, що глобальні торговельні війни мають опосередкований, але суттєвий вплив на внутрішню антикорупційну ситуацію в Україні, і зокрема — на соціальну сферу як одну з найчутливіших галузей. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вироблення нових підходів до антикорупційної політики у світі нестабільної геоекономічної ситуації та постійно зростаючих очікувань суспільства щодо справедливості та прозорості державного управління.

Ключові слова: торговельна війна, корупція, соціальна сфера, Україна, зовнішньоекономічна політика, тіньова економіка.

Kokhan O.I. Trade wars in the world and their impact on corruption in the social sphere of Ukraine.

The article presents a comprehensive study of the impact of global trade wars on the level of corruption in Ukraine's social sector. It emphasises that the rising global economic tensions, triggered by trade confrontations between leading powers – particularly the United States, China, and the EU – lead to the destabilisation of international trade, changes in market access conditions, price fluctuations, and disruptions in global production and logistics chains. For countries like Ukraine, which

are vulnerable to external shocks while being integrated into the global economy, these processes act as catalysts for internal economic and social changes.

At the core of the study lies an analysis of how external economic shocks reshape the state's budgetary policy priorities, especially regarding the financing of the social sector. Amid decreasing budget revenues, currency fluctuations, and rising debt burdens, the government is forced to cut expenditures on healthcare, education, and social welfare. This creates favourable conditions for shadow practices: procurement at inflated prices, distribution of social benefits "by arrangement," and bribery in service provision systems. The situation is further complicated by the limited personnel and resource capacity of oversight bodies, which themselves often experience cuts or a decline in effectiveness.

The social sector proves to be especially vulnerable during crises, as it serves as a litmus test for public trust in the state and its ability to guarantee citizens' fundamental rights. The involvement of international donors, humanitarian aid, and procurement of medicines and equipment during emergencies is often carried out hastily and without proper oversight, which only increases the risks of corruption. The article underlines that corrupt practices in the social sphere have not only financial but also profound social consequences – loss of access to quality services, declining living standards, increased social inequality, and marginalisation of vulnerable population groups.

Key words: trade war, corruption, social sector, Ukraine, foreign economic policy, shadow economy.

Постановка проблеми. Глобальні економічні процеси дедалі більше впливають на національні економіки, особливо в умовах глобалізації. Торговельні війни – одне з найбільш дестабілізуючих явищ сучасності, яке здатне суттєво змінити зовнішньоекономічні зв'язки, знизити доходи державного бюджету і, як наслідок, призвести до негативних соціальних наслідків. Соціальна сфера у країнах з перехідною економікою, зокрема в Україні, стає одним із найчутливіших об'єктів впливу таких криз. Корупція, яка є поширеним явищем у соціальному секторі, може посилюватися під тиском зовнішньоекономічної нестабільності. Саме тому необхідно вивчити, яким чином глобальні торговельні протистояння впливають на рівень корупції в соціальній сфері України, з урахуванням сучасних геополітичних реалій.

Метою статті є проаналізувати механізми впливу світових торговельних війн на корупцію у соціальній сфері України, дослідити прояви тіньових схем у періоди економічної нестабільності, а також запропонувати можливі напрями протидії на рівні політик.

Стан опрацювання проблематики. У науковій літературі торговельні війни досліджуються як форма економічного протистояння між державами (Гуменюк І.І., Krugman P.). Аналіз впливу санкцій, мит, обмежень на внутрішню політику та економіку був предметом численних досліджень Світового банку, МВФ, а також публікацій Transparency International. Водночас питання впливу торговельних воєн на корупційні процеси в соціальному секторі України ще недостатньо висвітлене в академічному середовищі, особливо в контексті війни з Росією та трансформації бюджетної політики України. Це формує наукову нішу для глибшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Світове господарство у ХХІ столітті дедалі частіше стикається з явищем торговельних війн – системних протистоянь між державами, які застосовують митні, квотні та інші інструменти для впливу на зовнішню торгівлю [1]. Ці війни часто стають каталізаторами політичної напруги, зміни торговельних маршрутів та зменшення загального рівня глобального добробуту. Особливо уразливими до зовнішньоекономічних потрясінь є країни з перехідною економікою, серед яких – Україна.

Особливе занепокоєння викликає вплив торговельних війн на соціальну сферу держави, зокрема, на системи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Зменшення зовнішньої торгівлі та валютних надходжень може призводити до урізання соціальних бюджетів. У цих умовах посилюється ризик корупційних проявів, оскільки обмежені ресурси розподіляються в умовах слабкого контролю та політичної нестабільності.

Поняття «торговельна війна» означає конфлікт між двома або більше країнами, у якому сторони запроваджують взаємні обмеження на торгівлю – мита, квоти, ембарго тощо [2]. У сучасному світі прикладами таких війн є торговельне протистояння між США та Китаєм, санкційна політика проти Росії, торговельні обмеження щодо Ірану тощо.

Корупція в соціальній сфері, згідно з визначенням Transparency International, – це зловживання службовим становищем у системах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту з метою отримання неправомірної вигоди [3]. Особливість корупції у цій сфері полягає в її безпосередньому впливі на добробут населення, якість життя та рівень довіри до влади.

На думку Джозефа Стігліца, економічного лауреата Нобелівської премії, зовнішньоекономічні шоки можуть не лише погіршувати макроекономічну ситуацію, але й підсилювати корупцію через втрату стабільних джерел надходжень, послаблення фінансової дисципліни та поглиблення нерівності [4].

Світові торговельні війни виникають з кількох причин: прагнення зменшити зовнішню залежність, боротьба за стратегічні ринки, політичний тиск, захист внутрішніх виробників. Найбільш відомим прикладом у XXI ст. стала торговельна війна між США та КНР (2018–2020 рр.), яка охопила мита на сотні мільярдів доларів товарів [5].

Серед наслідків таких війн:

- зниження обсягів світової торгівлі;
- порушення логістичних ланцюгів;
- інфляція та подорожчання імпортованих товарів;
- девальвація валют країн, що постраждали;
- зменшення іноземних інвестицій.

Для країн, залежних від експорту та імпорту, зокрема України, такі явища мають критичне значення. Торговельні санкції, обмеження постачань та інші інструменти можуть послаблювати бюджетну дисципліну, знижувати надходження до державної казни та провокувати хаос у сфері соціального фінансування.

Україна не є активним гравцем глобальних торговельних воєн, однак вона відчуває їхній вплив через участь у глобальних ланцюгах постачань, експортно-орієнтовану економіку та політичну вразливість. Зокрема, санкційна політика щодо Росії та відповідні обмеження у відповідь створюють економічні ризики для вітчизняних підприємств [6].

Війна в Україні (з 2014 р. та зокрема повномасштабне вторгнення у 2022 р.) суттєво вплинула на структуру торгівлі: експорт металургії, хімічної продукції та зерна зазнав значного спаду. У результаті держава змушена спрямовувати значні кошти на оборону, що зменшує фінансування соціальних програм. У цих умовах часто відбувається нераціональний розподіл бюджетів, затягування тендерних процедур та поява численних зловживань.

Згідно з даними Світового банку, обсяг державного фінансування соціальної сфери в Україні зменшився на 13% у 2022–2023 рр., водночас збільшився обсяг перевірених корупційних правопорушень у цій сфері [7].

Для оцінки рівня корупції зазвичай використовується Індекс сприйняття корупції (CPI) від Transparency International. У 2023 році Україна отримала 36 балів зі 100 можливих, що свідчить про високий рівень корупції. Хоча порівняно з 2015 роком спостерігається поступове покращення (було 27 балів), динаміка є повільною [8].

Особливо небезпечними є прояви корупції в таких підсекторах:

- Охорона здоров'я: хабарі за медичні послуги, тіньові закупівлі медикаментів.
- Освіта: корупція при вступі до вишів, хабарі в процесі акредитації навчальних програм.
- Соціальні виплати: маніпуляції з реєстрацією пільг, підробка документів.

Економічні шоки, викликані торговельними війнами, провокують урізання фінансування та відкривають простір для маніпуляцій у процесі розподілу обмежених ресурсів. Дослідження Київського економічного інституту (2023) вказує, що в регіонах з найнижчим рівнем доходів найвищий ризик корупції при отриманні соціальної допомоги [9].

Торговельні війни не лише впливають на товарообіг чи митну політику, але й створюють економічну невизначеність, що особливо небезпечно для країн з незміцнілою економікою. Україна, будучи відкритою економікою, значною мірою залежить від експорту аграрної продукції, металургії, ІТ-послуг, а також від імпорту енергоносіїв та медичних засобів. Порушення глобального ланцюга постачань (наприклад, через санкційні обмеження, тарифні бар'єри або ембарго) стає джерелом зовнішньоекономічного шоку.

Зовнішньоекономічні шоки впливають на державу за кількома каналами:

- Бюджетний тиск: падіння експорту зменшує валютні надходження, послаблює гривню, а також ускладнює фінансування соціальних програм;
- Психологічна невизначеність: населення та посадовці втрачають довіру до стабільності, що стимулює ухвалення неформальних рішень та сприяє розквіту тіньових схем;
- Адміністративне перевантаження: уряд концентрується на боротьбі з макроекономічними наслідками, ігноруючи контроль за розподілом бюджетних коштів.

Згідно з дослідженнями Міжнародного валютного фонду [10], у країнах, що постраждали від різких змін зовнішньої торгівлі, рівень корупції зростає у середньому на 8–12% у межах п'яти років після початку економічного конфлікту. Причиною цього є скорочення ресурсів при збереженні попиту на соціальні послуги, що породжує дефіцит, а дефіцит – корупцію.

Соціальна сфера – один з найвразливіших секторів для корупційних проявів у країнах з низькою стійкістю державного управління. З огляду на важливість фінансування медицини, освіти, соціальних виплат для добробуту населення, будь-які перекоси у цих секторах безпосередньо впливають на рівень життя.

У звіті НАЗК за 2022 рік зазначається, що понад 30% усіх звернень щодо корупції в Україні стосуються саме соціальної сфери [11]. Серед найпоширеніших схем:

- «відкати» під час держзакупівель медичного обладнання;
- фальсифікації в системі субсидій;
- «благодійні внески» у школах та лікарнях;
- неформальні платежі за соціальні послуги, які мають бути безкоштовними.

Зі скороченням державного фінансування, яке спричиняють торговельні війни, чиновники отримують додаткові стимули для зловживань, оскільки офіційного ресурсу стає менше, а потреби населення – залишаються. Відсутність ефективного нагляду, нестача прозорих процедур розподілу фінансів і політична турбулентність створюють сприятливий ґрунт для зростання зловживань.

Щоб ілюструвати вплив торговельних війн на корупцію в соціальній сфері України, було проведено аналіз даних Державної служби статистики, Міністерства фінансів України, НАЗК та міжнародних організацій за 2016–2023 рр.

Основні результати:

- У роки, коли глобальні торговельні конфлікти активізувалися (наприклад, 2018–2019 рр. – США-Китай, 2022 рік – санкції проти РФ), відзначалося скорочення фінансування таких напрямків, як медицина (-11%) та освіта (-9%).
- Паралельно зростав рівень виявлених корупційних порушень у сферах тендерів на медичне обладнання (+27%) та у сфері соціальних субсидій (+18%) [12].
- Проведене опитування соціологічною групою «Рейтинг» (2023) показало, що понад 52% респондентів вважають, що «рівень корупції у державних лікарнях та соціальних службах зріс після 2022 року».

Ці дані свідчать про існування прямого зв'язку між зовнішньоекономічною нестабільністю та зростанням внутрішніх корупційних ризиків, особливо у соціально чутливих секторах.

Щоб глибше оцінити ситуацію, доцільно порівняти український кейс з досвідом інших країн, які переживали торговельні війни чи жорсткі санкційні обмеження.

Венесуела: через санкції з боку США та країн ЄС у 2017–2020 рр. країна втратила доступ до світових ринків нафти. Це призвело до різкого падіння доходів бюджету та гіперінфляції. Соціальні програми були майже зруйновані, а корупція в охороні здоров'я досягла піку — виявлено масштабні схеми із продажу гуманітарної допомоги [13].

Іран: в умовах санкцій на енергетику з 2012 року, Іран зіштовхнувся із серйозними проблемами фінансування внутрішніх соціальних потреб. Корупція у фармацевтичному секторі зросла, а дефіцит ліків сприяв появі «чорного ринку» [14].

Висновки. Порівняння показує, що Україна демонструє схожі ризики, зокрема за критеріями зменшення бюджету та зростання тіньової економіки. Утім, Україна має значний потенціал уникнути негативних сценаріїв за умови активної антикорупційної політики.

Для протидії корупційним проявам у соціальній сфері, викликаним впливом торговельних війн, доцільно:

1. Підвищити прозорість розподілу соціальних коштів через цифровізацію процесів (електронні реєстри, блокчейн-технології).
2. Забезпечити громадський контроль за бюджетними витратами – розширити повноваження громадських організацій та ЗМІ.
3. Укріпити фінансову дисципліну шляхом реформування Служби фінансового моніторингу, Державної аудиторської служби.
4. Залучити міжнародну технічну допомогу для фінансування критичних сфер, уникнувши залежності від внутрішніх джерел у періоди кризи.
5. Змінити систему відповідальності за корупційні дії у соціальній сфері: посилити покарання для високопосадовців, пов'язаних із соціальними фондами.

У періоди зовнішньоекономічної нестабільності ключову роль у підтримці соціальної сфери та стримуванні корупції відіграють міжнародні організації. Для України найбільш значущими партнерами у цьому напрямку є:

- Світовий банк – надає гранти на модернізацію системи охорони здоров'я, впровадження електронного урядування;
- Міжнародний валютний фонд (МВФ) – вимагає дотримання прозорості бюджетного фінансування як умову надання кредитів;
- Програма розвитку ООН (UNDP) – реалізує проекти з підвищення стійкості громад до соціальних потрясінь;
- Transparency International та USAID – ведуть антикорупційні кампанії, підтримують викричачів та створюють навчальні програми.

Такі ініціативи не лише полегшують фінансовий тиск на державу, але й сприяють зміні інституційної культури – поступово формують норми нульової толерантності до корупції. Зокрема, у 2023 році за підтримки ЄС впроваджено «Програму моніторингу закупівель у соціальній сфері», яка дозволила виявити понад 300 порушень у регіональних тендерах.

Інтеграція міжнародного досвіду, постійний діалог із донорами та запровадження прозорих механізмів витрачання допомоги – критично важливі для стабілізації соціальної сфери у періоди впливу глобальних торговельних конфліктів.

Після завершення активної фази війни в Україні перед державою постане завдання повоєнної реконструкції. У цей період відбудеться інтенсивне залучення іноземної допомоги, а отже – зросте ймовірність корупційних зловживань. У поєднанні з впливом торговельних війн це створює особливо складну ситуацію для соціальної сфери.

До ключових ризиків слід віднести:

- зловживання під час розподілу гуманітарної та фінансової допомоги;
- політичний лобізм у сфері відновлення інфраструктури;
- затягування реформ через зміну політичного ландшафту.

Проте, поряд із цим, відкриваються й перспективи:

- посилення вимог донорів щодо прозорості управління;
- запуск цифрових сервісів, які мінімізують людський фактор;
- розвиток громадського нагляду як елемента нової політичної культури.

В умовах зовнішньоекономічного тиску та внутрішньої нестабільності саме соціальна сфера потребуватиме пріоритетного захисту, що можливо лише при цілеспрямованій антикорупційній політиці.

Торговельні війни, хоч і мають глобальний характер, значно впливають на внутрішні процеси в країнах з нестійкою економікою, зокрема на Україну. Одним із найчутливіших напрямків цього впливу є соціальна сфера — охорона здоров'я, освіта, соціальний захист. Під тиском зовнішньоекономічних шоків зростають корупційні ризики, що ускладнює доступ до життєво важливих послуг, погіршує якість життя населення та підриває довіру до державних інституцій.

Проаналізовані дані та міжнародний досвід свідчать: подолання наслідків торговельних конфліктів неможливе без чіткої державної стратегії, в основі якої – прозорість, відповідальність та ефективний громадський контроль. За таких умов Україна зможе не лише протидіяти корупції у соціальній сфері, але й сформувати стійкі механізми реагування на глобальні економічні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуменюк І.І. Торговельні війни у світовій економіці: природа, особливості, наслідки. Київ: НІСД, 2020. 144 с.
2. Krugman P., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. Pearson Education, 2018. 784 p.
3. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://www.transparency.org> (дата звернення: 10.05.2025).
4. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. New York: W.W. Norton & Company, 2017. 448 p.
5. Kim M. Trade Wars: Past and Present. *Journal of Global Policy*. 2021. Vol. 12, № 2. P. 134–148.
6. Дорошенко С.С. Україна в умовах санкційної політики: виклики для економіки. *Економіка і держава*. 2022. № 5. С. 8–13.
7. Світовий банк. Economic Outlook: Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 10.05.2025).
8. Transparency International Ukraine. CPI Rankings. URL: <https://ti-ukraine.org> (дата звернення: 10.05.2025).
9. Київський економічний інститут. Дослідження корупції у сфері соцзахисту. Київ: KEI, 2023. 68 с.
10. IMF. Fiscal Transparency Evaluations 2022. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 10.05.2025).
11. НАЗК. Щорічний звіт про корупційні ризики в Україні – 2022. URL: <https://nazk.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2025).
12. Міністерство фінансів України. Аналітичні довідки про використання бюджетних коштів (2016–2023). Київ, 2023. 145 с.
13. Human Rights Watch. Emergency Aid in Venezuela: A Corruption Risk. 2021. 36 p.
14. UNDP. Drug Shortages and Corruption in Iran's Health System. 2022. 28 p.